

**ГЛОБАЛЛАШУВ ЖАРАЁНИДА  
ЭКСТРЕМИЗМ ҒОЯЛАРИ ТАЪСИРИГА  
ТУШГАН КИШИЛАРНИ ИЖТИМОЙ  
РЕАБИЛИТАЦИЯ ҚИЛИШНИНГ  
АҲАМИЯТИ**

**ВАЖНОСТЬ СОЦИАЛЬНОЙ  
РЕАБИЛИТАЦИИ ЛИЦ, ПОПАВШИХ ПОД  
ВЛИЯНИЯ ЭКСТРЕМИСТСКИХ ИДЕЙ В  
ПРОЦЕССЕ ГЛОБАЛИЗАЦИИ**

**THE IMPORTANCE OF SOCIAL  
REHABILITATION OF PEOPLE WHO HAVE  
FALLEN UNDER THE INFLUENCE OF  
EXTREMIST IDEAS IN THE PROCESS OF  
GLOBALIZATION**

**Калит сўзлар:** глобаллашув, мафкуравий таҳдидлар, қора кучлар, бузғунчи гуруҳлар, ижтимоий реабилитация, жаҳолат ва мурасизлик, бунёдкор ғоялар, вайронкор ғоялар, мафкуравий полигон, мафкуравий иммунитет, ғоявий кураш, миллий ва диний қадриятларга ҳурмат.

**Ключевые слова:** глобализация, идеологические угрозы, черные силы, деструктивные организации, социальная реабилитация, невежество и нетерпимость, созидательные идеи, разрушительные идеи, идеологический полигон, идеологический иммунитет, идеологическая борьба, уважение национальных и религиозных ценностей.

**Key words:** globalization, ideological threats, dark forces, destructive organizations, social rehabilitation, ignorance and intolerance, creative ideas, destructive ideas, ideological testing ground, ideological immunity, ideological struggle, respect for national and religious values.

Глобаллашув мураккаб жараён бўлиб, ўзининг ижобий ва салбий жиҳатларига эга. Унинг ижобий томони – бутун жаҳон миқёсида ахборот алмаши-нувининг осонлашгани, илм-маърифат тарқалиш имкониятларининг кенгайганида бўлса, салбий жиҳати шундаки, бу жараён оммавий ахборот воси-таларини ғаразли мақсад йўлидаги қурол сифатида фойдаланишга уринаётган кучлар учун ҳам кенг йўл очади.

Мазкур жараёнлар кечаётган бир вақтда айрим инсонларнинг, аксар ҳолларда ёшларнинг бузғунчи ғоялар таъсирига берилиш ҳолатлари, афсуски, уч-раб турибди. Бундай ғоялар домига тушиб, унинг таъсирида жиноят кўчасига кириб, ўз жазоларини олганларидан сўнг қилмишларига пушаймон бўлган

Мақолада бугунги халқаро майдонда мураккаб ижтимоий-сиёсий жараёнлар кечаётган кунда дин ниқобидаги гуруҳларнинг бузғунчи ғоялари таъсирига тушиб қолган кишиларни жамиятнинг фаол ва бунёдкор аъзоларига айлантиришда маънавий соҳаси вакиллари олдига қўйиладиган муҳим вазифалар ҳақида баҳс юритилади. Шунингдек, мақолада мазкур таъсир остидаги кишиларни тарбиялашда қандай жиҳатларга эътибор бериш кераклиги ҳақида тўхталиб ўтилади.

В статье обсуждаются актуальные задачи, стоящие перед сотрудниками сферы духовности для преобразования людей, попавших под влияние идей деструктивных организаций, действующих под маской псевдорелигиозных лозунгов на активных участники творческого сообщества в современном мире, когда в международной арене идут сложные социально-политические процессы. В статье также разъясняются аспекты, которые следует учитывать при воспитании людей, попавших под влияние деструктивных идей.

This article discusses current challenges faced by those in the sphere of spirituality and their responsibilities in transforming people who have fallen under the influence of ideas from destructive organizations operating under the guise of pseudo-religious slogans into active participants in the creative community in the modern world when complex social and political processes take place in the international arena. The article also explains the aspects that should be considered when educating people affected by these violent ideologies.

кишиларнинг қайта бундай ноқобил йўлга кирмасликлари, тўғри турмуш тарзига тўлиқ қайтишлари учун уларга жамоатчиликнинг алоҳида эътибори ва ёрдами зарур бўлади.

Бузғунчи ғоялар орасида дин ниқобидаги экстремизм энг хавфли кўринишлардан биридир. Чунки дин – инсон қалбидаги энг қадрли туйғу. Экстремистик гуруҳлар ўз ғояларини ушбу нозик туйғу билан боғлашга уринадилар. Мусаффо туйғу нопок ғоялар билан булғанганидан сўнг уни қайта тозалаш анча мураккаб кечади. Бунинг учун инсоннинг ҳам ички дунёсини – психологиясини, ҳам диний қарашларини – эътиқодини тўғри йўлга йўналтириш талаб этилади. Айниқса, боши берк кўчага кириб қолиб, оғир синовларни бошдан кечирган кишининг ижтимоий реабилитацияси жараёнида унга тажрибали ва салоҳиятли маслаҳатчи томонидан берилган тўғри ва ўринли кўрсатмалар катта аҳамият касб этади. «Диний глобаллашув, аввало, онгнинг ўзгариши билан характерланади. Зеро, ди-

ний соҳадаги глобал аҳамиятга молик жиҳатлардан бири инсонлар онгида рўй бераётган ўзгаришлар билан боғлиқ» [1: 12].

«Реабилитация» сўзи лотинчада «rehabilitatio», яъни «қайта тиклаш» маъносини беради. Бу сўз бир неча соҳаларда ишлатилади. Масалан, «юридик реабилитация» жамиятдаги инсон ёки ижтимоий гуруҳлар ҳуқуқларининг тикланиши маъносини берса, «тиббий реабилитация» [2: 3] деганда инсон саломатлигининг қайта тикланиши, соғлом турмуш тарзига қайтарилиши назарда тутилади. «Ижтимоий реабилитация» эса қандайдир сабабга кўра жамиятда инсонлар, дўстлар, яқинлар орасида ўз ўрнини йўқотган киши мавқеининг қайта тикланиши, фаол ва жамият учун фойдали инсонга айланишига ёрдам бериш маъносини англатади.

Ушбу мақолада тўхталиб ўтишни лозим топганимиз – бу инсон учун муқаддас бўлган диний эътиқоди айрим гуруҳлар томонидан ўз манфаатларини амалга ошириш мақсадида нотўғри томонга йўналтириб юборилган, натижада «шарафли ҳаёт ёки ўлим йўлини танлаш» учун бел боғлаган, охир-оқибатда эса кирган кўчасининг охири берк эканини кўриб, ишонч ҳосил қилган кишиларни яна қайтадан жамият учун фойдали, ўз юрти, Ватани манфаатлари учун фидойи инсонларга айлантириш масаласидир.

Бугунги глобаллашув даврида ахборот-коммуникация воситаларининг ривожланиши натижасида айрим «қора кучлар»нинг бирор мамлакатни босиб олиши учун унга қарши қурол кўтариб бориши «замонадан ортда қолган усул»га айланди. Бунинг ўрнига бугунги кунда етти ёшдан етмиш ёшгача бўлган инсонларни «ўзига ром қилган», радио, телевидение, газета-ю матбуотни ортда қолдирган интернет ҳар қандай «қурол» ўрнини эгаллай бошлади.

Илм-маърифатга асосланган диний эътиқод инсоннинг моддий ва маънавий ҳаётини тўғри йўлга солишга хизмат қилади. Боланинг ёшлигидан бошлаб унда тўғри дунёқараш ва эътиқодни шакллантириш унинг ҳар томонлама етук, динийлик ва дунёвийлик орасидаги фарқ ва муштарақликни англаб етадиган инсон бўлиб шаклланишига ёрдам беради. Аммо дин ва эътиқоднинг асл моҳиятини тўғри тушуниб етмаган, дин ҳақида фақат бир ёқлама фикрга эга бўлган, яъни «дин – бу зўравонлик, динсизларга қарши урушиш, жамиятдаги барқарорликка путур етказиш, давлатга қарши чиқиш», деган қарашга эга бўлган кишининг йўлдан адашиши, гараз мақсадли гуруҳлар учун «қурол» воситасига

айланиши жуда осон бўлади. «Ўз доирасига янги кимсаларни тортар экан, экстремистик гуруҳ ёки унинг раҳбарияти сўзсиз бўйсунитишни ва «иш»га мутаассибона садоқатни талаб қилади. Кейинроқ эса ёлланувчилар «ҳамма нарсани билувчи» ва уларга йўлбошчилик қилувчи сарбонга дуч келади» [3: 86].

Дин ниқобидаги экстремистик гуруҳларнинг тузоғига тушган кишиларни қайтадан ижтимоий фаол, ватанпарвар инсонларга айлантириш учун уларнинг ўтмишини чуқур таҳлил қилиш лозим бўлади:

- бу инсон қандай муҳитда катта бўлди?
- дин ҳақида етарли ва тўғри маълумот олиш имкониятига эга бўлганми?
- у катта бўлган оила ижтимоий ва иқтисодий жиҳатдан қандай ҳолатда эди?
- у катта бўлган жамоада қандай «қаҳрамонлар» биринчи ўринда турар эди?
- у дўстлари орасида қандай мавқега эга эди? ва ҳ.к.

Тажрибалар шуни кўрсатадики, диний маърифатдан, унинг эзгулик моҳиятидан бохабар бўлмаган кишиларнинг дин ниқобидаги экстремистик гуруҳлар таъсирига кўпроқ тушиб қолиш ҳолати юз беради. Чунки унда дин ҳақида етарли маълумот йўқ, шунинг учун ҳам ашаддий экстремист у билан «яхшилаб», «чуқур» тарзда «тушунтириш ишлари»ни олиб борган тақдирда унинг йўриғига кетиш эҳтимоли кўпроқ. Аввалги «динсизлик» ҳолатидаги «гуноҳларини ювиш» учун жонини қурбон қилиши лозимлигини талаб қилганда эса, унинг чақириғига «лаббай» деб жавоб бериши кўпроқ юз бергани кузатилган.

XXI асрнинг бошларига келиб экстремизм ва мутаассиблик муаммолари Яқин Шарқ мамлакатларида яққол кўзга ташланди. Чунки кейинги пайтларда аксар ҳолларда унинг сабабларига эмас, балки кўпинча оқибатларигагина қарши кураш олиб бориш ҳолатлари кузатилди. Шу маънода Республикамиз Президенти Шавкат Мирзиёевнинг Бирлашган Миллатлар Ташкилоти Бош Ассамблеяси 72-сессиясида сўзлаган нутқларида айтган қуйидаги сўзлари ниҳоятда ўринлидир: «Дунёда терроризм таҳдидлари айниқса, сўнгги йилларда кучайиб бораётгани уларга қарши асосан куч ишлатиш йўли билан курашиш усули ўзини оқламаётганидан далолат беради. Бу борада кўп ҳолларда таҳдидларни келтириб чиқараётган асосий сабаблар билан эмас, балки уларнинг оқибатларига қарши курашиш билангина чекланиб қолинмоқда. Халқаро терроризм

ва экстремизмнинг илдизини бошқа омилар билан бирга, жаҳолат ва мурасизлик ташкил этади, деб ҳисоблайман. Шу муносабат билан одамлар, биринчи навбатда, ёшларнинг онгу тафаккурини маърифат асосида шакллантириш ва тарбиялаш энг муҳим вазифадир» [4: 1–2]. Ўрганишлар ҳали бу соҳада кўп изланишлар, таҳлиллар ва баҳслар олиб борилиши лозимлигини кўрсатмоқда.

Бугунги кунда экстремистик ғоялар таъсирига тушиб қолиб, тўғри йўлдан адашган фуқароларни ижтимоий реабилитация қилиш, уларни соғлом ҳаётга қайтариш учун зарур шароитлар яратиш давлат миқёсидаги вазифа сифатида қаралмоқда. Чунки зиёлилар томонидан бунёдкор ғоялар тўхтовсиз тарғиб этилар экан, вайронкор ғоялар ҳам бузғунчи гуруҳлар томонидан бетўхтов тарғиб этилиши давом этмоқда. Шунинг учун ҳам инсонларни тўғри йўлга чақириш, айниқса янглиш йўлдан қайтган инсонлар билан ишлашда давомийликни таъминлаш ижтимоий реабилитациянинг асосий шартларидандир.

Замонавий воқелик инсон қалби ва онги учун бўлган курашларнинг янгидан-янги усул ва воситаларининг кўпайиб бораётгани, айниқса, бу борада дин омилидан фойдаланишга уринишларда яққол намоён бўлмоқда. Ер юзининг турли минтақалари халқларининг онги ва қалби турли ғояларни синаш майдонига, бошқача айтганда мафкуравий полигонга айлантирилаётгани ҳам ижтимоий реабилитация ишларининг аҳамиятини янада оширади. Зеро, «...инсон табиатан диний мутаассиб бўлиб дунёга келмайди, балки унинг тарбиясида юз берган уни чалғитувчи жараёнлар унинг тарбиясини издан чиқариши мумкин. Бу каби нотўғри тарғибот ва тарбиявий бузилишнинг олдини олиш, тўғрилаш ва қайта тарбиялаш учун мазкур жараёнларни таҳлил қилиб, тўғри ташхис қўйиш талаб этилади [5, XV].

Шундан келиб чиқиб, бугунги кунда экстремистик ва террористик ташкилотларнинг тарихий шаклланиш жараёнларини тадқиқ этиш, уларнинг юзага келиш сабаблари ва омиллари, асл илдизи бир эканлигини манбалар асосида тизимли ёритиш талаб этилади.

Ўзбекистон Президенти Шавкат Мирзиёев Тошкент шаҳрининг Шайхонтохур тумани ва Андижон вилоятига ташрифлари доирасида ижтимоий-маънавий муҳитни янада соғломлаштириш, одамларни турли диний оқимлар таъсиридан асраш тўғрисида қимматли фикрларни билдирган эдилар. Бунда ёшларни дин ниқоби остидаги оқимлар таъсиридан ҳимоя қилиш, экстремизм ғоялари таъ-

сирига тушиб қолган, тўғри йўлдан адашган фуқароларни ижтимоий реабилитация қилиш ва унинг амалий механизмини яратиш муҳим вазифалардан эканлигига алоҳида эътибор қаратилган эди. Шунинг учун ҳам бугунги кунда айнан тўғри йўлдан адашиб, қилмишидан пушаймон бўлган, соғлом турмуш тарзига қайтган фуқароларда мафкуравий иммунитетни шакллантиришга қаратилган маънавий-маърифий ишларнинг самарадорлигини ошириш ҳамда уларнинг ҳар томонлама ижтимоийлашуви учун зарур шарт-шароитларни яратиш бўйича механизм ишлаб чиқиш давр талаби ҳисобланади.

Шунингдек, Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2017 йил 28 июлдаги «Маънавий-маърифий ишлар самарадорлигини ошириш ва соҳани ривожлантиришни янги босқичга кўтариш тўғрисида»ги 3160-сонли қарорида дунёда юз бераётган мураккаб ғоявий-мафкуравий жараёнларнинг мазмун-моҳиятини ҳар томонлама чуқур ёритиб бориш, терроризм, диний экстремизм, ақидапарастлик, сепаратизм ва бошқа таҳдидларга қарши самарали ғоявий кураш олиб бориш белгиланган.

Президентимиз ташаббуслари билан республикамиздаги барча ҳудудларда билимсизлик оқибатида турли диний экстремистик оқимларга кириб қолган кишиларни ижтимоий реабилитация қилиш, уларни соғлом ҳаётга қайтариш бўйича олиб борилаётган саъй-ҳаракатлар ўз самарасини бермоқда. Жумладан, юртимизда истиқомат қилаётган шундай фуқароларнинг ижтимоий реабилитация қилиниши натижасида 17 минг фуқародан 16 мингтаси ўзининг хатоларини тушуниб етиб, соғлом ҳаётга қайтиши билан бирга, уларнинг 10 мингга яқини доимий иш билан таъминланди.

Шунингдек, бундай оилаларнинг 10 мингдан зиёд фарзандлари фан, санъат, спорт, турли касбларга тайёрлаш бўйича тўғрақларга жалб этилиши ҳукумат олиб бораётган ислохотларнинг самараси сифатида кўрсатиш мумкин. Чунки шу даврга қадар аҳоли ўртасида диний оқимларга мансуб оилалар билан батамом алоқаларни узиб қўйиш ҳолатлари кузатиларди. Шу маънода давлатимиз раҳбари бу ишни танқид қилиб: «Йўлдан адашган болани дарров душманга чиқармасдан, уни ўзимизнинг фарзандимиз, деб билишимиз керак. Унга бутун қалбимиз, юрагимиз билан ачинаётганимизни шу бола билсин. Зора, шунда уларнинг ҳам қалб кўзи очилса, тўғри йўлга қадам қўйса...» дедилар ва бу йўналишдаги қилинадиган ишларни белгилаб бердилар. Бу эса, бу борадаги ишларнинг тўғри йўлга

қўйилгани ҳамда жамиятдаги инсонларнинг тенг ҳуқуқли эканлигини кўрсатиб бермоқда.

Юқорида зикр этилганлардан келиб чиқиб айтиш мумкинки, глобаллашув жараёнида экстремизм ғоялари таъсирига тушиб қолган кишиларни ижтимоий реабилитация қилиш, яъни салбий оқибатларни бартараф этиш билан бир қаторда бу каби нохуш ҳолатни келтириб чиқарувчи сабабларнинг олдини олиш ишларига ҳам асосий эътиборни қаратиш давр талабидир. Бунинг учун биз ёшларни миллий ва диний қадриятларнинг ҳурматини ўз ўрнига қўядиган, динийлик ва дунёвийлик орасидаги мувозанатни мутаносиб тарзда олиб борадиган, замон талабларига жавоб берадиган маънавий ва илмий салоҳиятга эга қилиб тарбиялашимиз лозим бўлади.

Шундан келиб чиққан ҳолда, аҳоли ўртасида бундай бузғунчи оқим ва гуруҳларга қўшилиб қолмаслик, уларга қарши мафкуравий иммунитет ҳосил қилиш бўйича ишларни янада жадаллаштириш ҳар доимгидан ҳам муҳим аҳамият касб этади.

#### ФОЙДАЛАНИЛГАН АДАБИЁТЛАР РЎЙХАТИ:

1. Камилов К.С. Глобаллашув шароитида диний соҳа ривожланишининг ўзига хос хусусиятлари: Филос. фан. номз. ... дис. автореф. – Т.: 2011. – 24 б.
2. Пирогова Л.А. Основы медицинской реабилитации и немедикаментозной терапии: учебное пособие / Л.А.Пирогова. – Гродно: ГрГМУ, 2008. – 64 с.
3. Диний экстремизм ва терроризмга қарши курашнинг маънавий-маърифий асослари: Ўқув қўлланма / Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамаси ҳузуридаги Тошкент ислом университети. – Тошкент: Тошкент ислом университети, 2013. – Б. 246.
4. Мирзиёев Ш.М. Бирлашган Миллатлар Ташкилоти Бош ассамблеясининг 72-сессиясида сўзлаган нутқи / Халқ сўзи, – Тошкент, 2017. 20 сентябрь.
5. Rohan Gunaratna, Mohamed Bin Ali. Terrorist rehabilitation: a new frontier in counter-terrorism. – London: Imperial College Press, 2015. – 248 p.

**Durbek RAHIMJONOV,**

*O'zbekiston xalqaro islom akademiyasi  
huzuridagi Malaka oshirish markazi direktori,  
tarix fanlari nomzodi, dotsent*